

Urheilusta idässä ja vähän lännessäkin

Olipa kauan sitten kiinalainen katsomassa kansainvälisiä yleisurheilukilpailuja. Kympin juoksussa syntyi uusi maailmanennätys, edellinen parani neljä sekuntia. Voittajaa juhlittiin, mutta kiinalainen kysyi: ”Mitä hän tekee niillä neljällä sekunnilla?”

Nyt on kaikki toisin. Pekingissä Kiina kukisti Yhdysvallat mitalitilastossa. Mitalikilpaa ei kuitenkaan ainakaan ulkopuolella nähty erityisesti yhteiskuntajärjestelmien kamppailuna, vaan kahden johtavan urheilumahdin mittelönä.

Kylmän sodan aikana urheilu ja nimenomaan olympiakisat sen sijaan käsitettiin yleisesti kapitalismin ja sosialismin, lännen ja idän yhteenotona. Tämä näkökulma lienee vaikuttanut siihen, että YLE selosti 1970-luvulla radiossa ainakin kerran suorana Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton yleisurheilumaaottelua, ja radiojohtaja Eino S. Repokin oli selostamossa.

Totalitaarisilla mailla on ollut taipumusta menestyä olympiakisoissa, muillakin kuin ns. reaaliosialistisilla valtioilla. Hitlerin Saksan voitot Berliinissä muistetaan, mutta moniko on pannut merkille, että Italia kahmi 36 mitalia Los Angelesissa 1932, jolloin sen urheilijoita oli vuosikymmenen verran ohjattu fasistiseen malliin. Weimarin tasavallan kaaoksessa kärkevimmät saksalaisurheilijat saivat silloin tyytyä kolmeen kultaan.

Amerikkalainen sosiologi Ned Levine tarkasteli vuoden 1972 kisojen mitalitilastoa ja löysi neljä tekijää maiden menestyksen taustalla:

bruttokansantuote, maan pinta-ala, sosialistinen talousjärjestelmä ja sanomalehtien levikki. Hän huomautti sosialististen maiden menestyksen todistavan voimavarojen tehokkaasta käytöstä, joka voisi olla opetuksesi ”kolmannen maailman maille, samoin kuin joillekin sairaalloisille kehittyneille maille”. On aika tylyä leimata sairaalloiseksi maa, joka ei kahmi mitaleja olympiakisoissa, kun syynä voi olla myös kilpaurheilun harrastuksen suuntautuminen harvoin lajeihin, mikä ei palvele mitalisaalistusta.

”Idän” urheilumenestyksen vyöryn alle jäänyt ”läntinen” urheiluväki on joskus turvautunut stereotyyppisiin selityksiin, kuten portugalilainen toimittaja jalkapallon MM-kisoissa vuonna 1966, kun Pohjois-Korea johti Portugalia vastaan 3-0. Toimittaja etsi selitystä siitä, että korealaisilla oli ideologinen lataus, jota länsimaaisilla urheilijoilla ei ole. Portugalin silloisesta siirtomaasta Mosambikista kotoisin oleva Eusebio pelasti kuitenkin joukkueensa ja Portugali voitti 5-3.

”Konemainen” ja ”sirkusmainen” ovat adjektiiveja, joita joskus käytettiin sosialististen maiden urheilijoista. Taka-ajatuksena ilmeisesti oli, että ne olivat ominaisuuksia, joita urheilijalla ei tulisi olla – tai ei ainakaan amatööriurheilijalla. Amatööriurheiluhan alkaa olla jo outo käsite, mutta olympialaiset alkoivat kuitenkin kaupallistua pidäkkeettömästi vasta 1980-luvulla. Aikaisemmin varsinkin brittilehdistö käytti systemaattisesti sosialististen maiden olympiaurheilijoista sanaa *shamateur* eli valeamatööri.

Luonnehdintaa voidaan pitää jossain määrin oikeutettuna, sillä lukemattomat huippu-urheilijat olivat näissä maissa vain nimellisesti töissä ja käyttivät haluamansa ajan harjoitteluun ja kilpailemiseen.

Tietenkin myös länsimaissa lisääntyivät piiloammattilaisuus ja erilaiset järjestelyt, joilla huippukyvylle turvattiin rajattomat harjoittelumahdollisuudet. Sosialistisilla mailla oli kuitenkin monissa lajeissa pitkään etumatka huippu-urheiluun uhratuissa resursseissa.

Neuvostoliiton jääkiekkomaajoukkueesta käytetty ilmaisu ”Punakone” ei kuitenkaan tuntunut kielteiseltä, vaan se kuvasi joukkueen ylivoimaista yhteispeliä. Ylivoimainen oli myös Unkarin jalkapallojoukkue aiheuttaessaan Englannille historiallisen 6-3 tappion Wembleyllä vuonna 1953 ja seuraavana vuonna Budapestissa 7-1.

Sosialististen maiden urheilijat eivät kuitenkaan läheskään aina saaneet lännessä suorituksistaan ansaitsemaansa mainetta. Heidän oli paljon vaikeampi nousta kansainvälisiksi tähdiksi, koska lännen media ei saanut heihin riittävää kosketusta, sikäli kuin halua tutustumiseen edes oli. Lisäksi oli kielivaikauksia ja viisumiongelmia; myös kommunistiviranomaiset rajoittivat kansainvälisiä yhteyksiä loikkausten pelossa. Sitä paitsi lännen toimittajat matkustelivat mieluummin Lontoossa ja Pariisissa kuin Bukarestissa ja Itä-Berliinissä. Tämä pitää paikkansa yhä. Kosketus on jäänyt vähäiseksi kommunismin kaatumisen jälkeenkin. Itäisten huippujen jääminen tuntemattomiksi piti yllä ”konemaista” mielikuvaa.

Kun näin Berliinin Dynamon jalkapallojoukkueen 1980-luvulla Itä-Berliinissä, ei se tehnyt lainkaan konemaista vaikutelmaa, vaan joukkue pelasi hyvää keskieuropalaista lyhytsyöttöpeliä. Toinen asia on, että Dynamon voittamat yhdeksän peräkkäistä DDR:n mestaruutta rakentivat varmasti osaksi siihen, että sillä oli mahtava sponsori, Stasin pomo, turvallisuusministeri Erich Mielke. Erotuomarien kiusaus pitää huolta urakehityksestään oli usein vastustamaton.

Itäisen urheilun rappioilmiötkin jäivät paljolti tuntemattomiksi. Doping-testit toki löivät aikaa myöten leimansa niin idässä kuin lännessäkin. Lännen urheilun kaupallistumisesta puhuttiin paljon, mutta idässäkin kaupallistuttiin mahdollisuuksien mukaan. Kun Puolan jalkapallomaajoukkue saapui Helsinkiin vuonna 1965, pelaajat pitivät lentokentällä otetussa joukkuekuvassa tarkkaa huolta siitä, että Adidas-teksti tuli kuvaan jokaisen kassin kyljestä. Moskovan olympiakisojen logo raitoineen näyttää vahvasti Adidaksen mainokselta. Länsi-Saksa boikotoi, mutta saksalaisfirma Adidas antoi ratkaisevan panoksen kisojen urheiluvälineisiin.

Vedonlyöntiin liittyvä urheilun korruptio on noussut julkisuuteen viime vuosina Suomessakin. Se ei ole uusi ilmiö. Vedonlyönnin emämaasta Englannista löytyy esimerkkejä jo 1900-luvun alkupuolelta. Sosialistisissa maissa ainakin julkisen vedonlyönnin ja veikkauksen mittasuhteet olivat paljon vähäisemmät. Motiiveja sopupeleihin löytyi silti. Käydessäni Romaniassa vuonna 1988 eräs jalkapallofani naureskeli edellisen pelikauden maalikulunkaalle annettua apua. Ei pidetä sattumana sitä, että Euroopan mestaruussarjojen parhaalle maalintekijälle annettu ”Kultainen kenkä” meni ennen vuotta 1991 neljä kertaa romanialaiselle maalitykille.

Unkarilaisen kirjailijan György Moldovan mainio novelli ”Lyömätön yksitoistikko” julkaistiin Parnassossa vuonna 1972. Hän mainitsee siinä, että maanantai on kiireisin päivä Unkarin jalkapalloliitossa, koska silloin ”sovitaan seuraavan viikonvaihteen otteluista”. Ensimmäisellä lukukerralla en kiinnittänyt huomiota lauseeseen, mutta myöhemmin on noussut epäily, että Moldova tarkoitti sopimista ottelujen tuloksista.

Y r j ö L a u t e l a

Kirjoittaja on toimittaja.